

TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDEKİ EŞ SESLİ KELİMELER ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Suzan TOKATLI

Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi
suzant@erciyes.edu.tr

Özet

Anlam ve fonksiyon bakımından farklı; fakat aynı ses değerine sahip olan eş sesli kelimeler bütün dillerde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde ve lehçelerinde de bulunmaktadır. Eş seslilik, dilciliğin ve sözlük hazırlamanın zor konularından biri olarak kabul edilmektedir. Eş sesli kelimelere Türk lehçelerinden yapılan aktarmalarda da çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Bir dilde, ses değişimleri, anlam değişimi, bir kelimeye zamanla yeni anlamların yüklenmesi ve alıntı kelimelere bağlı olarak eş sesli kelimeler olabilir. Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde de bu etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan eş sesli kelimeler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eş seslilik, çok anlamlılık, ses değişimleri.

Abstract

It is important that to attention to words that have different meaning and using with a same utterance. One word can give different meaning through time or change in fonetics among dialects. That is seen between Turkey Turkish and Azerbaijan Turkish. We try to treat that in this article.

Keywords: Homonym, Polysemy, fonetic changes.

Giriş

Her dilde aynı ses değerine sahip; fakat anlamı ve fonksiyonu farklı olan eş sesli şekiller bulunmaktadır. Eş seslilerin farklı ve birden fazla anlamı olabilmektedir. Dilciliğin ve sözlük hazırlamanın en zor konularından biri olarak kabul edilen eş seslilik ve çok anlamlılık, Türk lehçelerinden yapılan aktarmalarda¹ da yanlışlığa sebep olabileceği için dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur. Çünkü Türkiye Türkçesi ile herhangi bir Türk lehçesinde ortak olan eş sesli bir kelime, zaman içinde farklı ve birden fazla anlam kazanmış olabileceği için Türkiye Türkçesine aktarılan bir metinde eş sesli kelimelerin bütün anlamlarını bilmek ve metinde ifade edilen anlamı vermek gerekmektedir. Bu yazıda, dil dışı bir konu olan eş yazıllık (iki veya daha fazla kelimenin aynı şekilde yazılması) dışında, eş seslilik ve çok anlamlılığın sebepleri bağlamında Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki eş sesli kelimelerin özelliklerini örnekler vererek incelemeye çalışacağız.

Eş Seslilik ve Çok Anlamlılık

Bir dilde yer alan, anlamı ve fonksiyonu farklı; fakat aynı ses değerine sahip şekillere *eş sesli* denir. Eş sesli kelimelerin belirlenmesi, etimoloji ve her türlü sözlük çalışmalarında büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle kelimelerin ses yapılarındaki değişikliğin ve anlam alanlarının belirlenmesinde bu konu çok önemlidir.

İnsan ve varlık arasındaki ilişkinin değişkenliği, bu değişkenliğin gerçekleştiği yer ve zamandaki insanların dillerine de yansır. Bu değişiklik, dillerin ses ve anlam yapılarında ortaya çıkar. Bu sebeple dil çalışmalarında, eş zamanlılık ve eş mekânlılık ölçülerine baş vurma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İnsan ve varlık ilişkisinin belli yer ve zamanlardaki bütün kişiler ve sosyal gruplar arasında da değişiklik göstermesiyle bu değişkenlik, bu kişilerin ve sosyal grupların dillerine de yansımaktadır. Dillerin anlam yapıları, aynı zaman ve aynı coğrafyanın insanları arasında da yaş farklarına ve mesleklere göre farklılık gösterir. Bir dilin lehçeleri arasında da bu farklılıklar, coğrafi uzaklıklar ve tarih içinde bilgilenme kanallarının farklılığıyla doğru orantılı olduğu için *eş sesli* (homonym) ve *çok anlamlı* (polysem) ilişkiler ortaya çıkar.²

Çok anlamlılık ise, bir kelimenin kullanıldığı her farklı alanda farklı anlam kazanmasıyla meydana gelir. Bugün için, çok anlamlı görünen kelimelerin bütün anlamları eş sesli veya bugün anlamları arasındaki ilişkinin unutulmasıyla eş sesli olarak düşünülen kelimeler, aslında eski devirlerin çok anlamlı tek bir kelimesi olabilirler. Eş seslilik ve çok anlamlılık birbiriyle iç içe ve sık sık birbiriyle karıştırılan bir dil olayıdır.

Eş sesliliğin farklı kaynakları vardır. Eş seslilerin bir kısmı, farklı kaynaklı (art zamanlı “diachronic” veya alıntı “borrowing”) kelimelerin tesadüfen ses uygunluğu içinde olmalarıyla, bir kısmı da çok anlamlı kelimelere bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bunlar, *anlam bölünmeleri* (semantic split) ve *şekil birleşmeleri* (morphemic merger) veya daha az olarak *anlam birleşmeleri* (semantic merger) ve *şekil bölünmeleridir* (morphemic split). Kısacası eş seslilik ve çok anlamlılık, dillerin şekil ve anlam yapılarında görülen bu bölünme ve birleşmelerinin tamamlanma süreçleri içinde ortaya çıkar. Bu sürecin sonunda her şeklin kendisine özgü bir anlamı, her anlamın da kendisine ait bir şekli olur. Eş seslilik ve çok anlamlılık, bir dilin belirli yer ve zamandaki hayatıyla ilgili olduğu için dillerin ses ve anlam yapılarının değişmesi, dilleri kullananların farklı komşuluk ilişkisine girmeleri eş seslilerin ve çok anlamlıların değişmesine sebep olur.

Eş zamanlı ve eş mekânlı bir durum olan eş sesliliğin, diğer dillerde olduğu gibi Türkçede de üç kaynağı vardır:

1. Ses değişmelerinin (*sound change*) yol açtığı eş seslilik.
2. Çok anlamlılığın (*polysemy*) yol açtığı eş seslilik.
3. Alıntı kelimelerin (*borrowing*) yol açtığı eş seslilik.³

Bizim burada vereceğimiz Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki eş sesli örnekler, yapı bakımından sınıflandırmaya gidilmeden alfabe sırasına göre verilecektir.

1. Ses Değişmelerinin Yol Açtığı Eş Soslilik:

Dillerdeki eş zamanlı anlam ve özellikle ses çeşitliliği, art zamanlı değişikliklerin kaynağını oluşturur. Bir dil ne kadar çok kullanılırsa, o dil, ses, anlam ve alıntılar bakımından o kadar çok değişir. Aynı zamanda, dillerdeki ses değişimleri, dilde daha fazla kullanılan kelimelerde daha hızlı, daha az kullanılan kelimelerde daha yavaş olur. Dillerde düzenli ses değişmelerinin yanında, bu değişmelere direnen donuk (frozen), ses kanunlarıyla açıklanamayacak kadar ileri ses değişmelerine uğramış veya çeşitli ses tasarrufları sonucu ortaya çıkmış şekillerle, yer değiştirme, ön, son ve iç ses düşmeleri gibi çok çeşitli ve dili kullananların genel ses tercihleri dışında kalan düzensiz ses değişmelerine uğramış ses değişimleri vardır. Düzenli ses değişimleri eş sesliliğe kaynaklık edemezken, düzensiz ses değişimleri dillerde eş sesliliğe kaynaklık edebilirler.⁴

Örnekler*

Az. T.* aşçı “Ham deriyi işleyen usta.” T.T. aşçı “Yemek pişiren kimse; yemek pişirip satan kimse; yemek yenilen dükkan, aş evi, lokanta.”

Az. T.’deki *aş* “Deri” kelimesinden türetilen ve bu kelimedeki son ses ı ünlüsünün düşmesiyle *aşçı* şeklini alan kelime ile T.T.’deki *aş* “Yemek” kelimesinden türetilen *aşçı* kelimesi eş sesli olmuştur. Her ikisi de farklı meslek isimlerini bildiren eş sesli kelimelerdir.

Az.T. çağırma “Bağırma; kızarmış domates, patlıcan veya parça etle pişirilen yemek (içine bazen yumurta da kırılır.) T.T. çağırma “çağırma; eskiden kullanılan basit, küçük, nefesli bir çalgı.”

Bu kelime, E.T. *çağı/çoğı* “Bağırma sesi” ve bu kelimedenden türetilen *çağılamak*

“Bağırma, çağırma” kelimesinden gelmektedir. Anadolu ağızlarında da *çağırtma/çağırtmaç* “Yumurtalı unun yağda kızartılmasıyla yapılan tatlı; domates, biber ve patlıcanın zeytinyağında kızartılmasıyla yapılan yemek; flüt gibi bir çeşit çalgı.”⁵ kelimelerinin Az.T. ve T.T.’ndeki anlamlarının yanında farklı anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir.

Az. T. emgek “Kafatasının ön ve orta kısmı.”/ emek “Çalışma, zahmet.” T.T. emek “Bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü.”

E.T.’deki “Zahmet, eziyet” anlamına gelen *emgek* kelimesindeki *g* sesinin düşmesi ve anlam iyileşmesiyle *emek* şekline gelmiştir.⁶ Bunun dışında *emgek* kelimesinin Az.T.’nde farklı bir anlamda bulunuyor olması, bu kelimenin donuklaşarak bir yan anlam kazandığını düşündürmektedir.

Az.T. sümük “Kemik; çeşitli şeyler yapmak için kullanılan fil, su samuru vs. dişi veya vücutlarının bir başka uzvu; zar (tavla oyununda).” T.T. sümük “Burun boşluklarından gelen yapışkan sıvı.”

Tarihî bir kelime olan *Süngük* ”Kemik” kelimesi Az.T.’nde ses tercihiyle T.T.’ndeki *sümük* kelimesiyle eş sesli olmuştur.

2. Çok Anlamlılığın Yol Açtığı Eş Seslilik:

Kelimelerin ömürleri boyunca çeşitli anlam değişmelerine uğrayarak kullanıldıkları ortamlarda farklılık görülmesi, kelimelerin anlamlarının sabit noktalar olmadığını, değişken alanlar hâlinde olduğunu gösterir. Bu değişken alanlar, kendi içlerinde bölünmeler, komşu kelimelerin anlam alanlarını kısmen veya tamamen içine almalar şeklinde özellikler gösterirler. Dildeki anlam bölünme ve birleşmeleri, insan ve varlık arasındaki ilişkiye bağlıdır. Kaybolan, zayıflayan, önemsizleşen bilgi, yerini ve adını, daha önemli komşu bilgilerin adına bırakır. Çok anlamlı bir kelimedenden yeni bir kelime birdenbire değil, kademeli bir şekilde olur. Yeni kelimeler, aynı kelimenin anlamlarının zaman içinde asıl anlamından ayrılmalarıyla ortaya çıkarlar. Çeşitli kelimelerin farklı yer ve zamanlarda, farklı ortamlarda kullanılmalarıyla dillerin ses yapısında farklı ses ve farklı şekiller ortaya çıktığı gibi, dillerin anlam yapısında da yan anlamlar ve mecaz anlamlar ortaya çıkar.

Çok anlamlılığa sebep olan yan anlamlar ile mecazlaşmanın yolları şunlardır: Benzerlik (*istiare: metaphore*), daralma (*narrowing*), genişleme (*widening*), komşuluk (*synecdoche*), büyüme (*mübalağa/ abartma: hyperbole*), küçültme (*mübalağa/ lilotes*), iyileştirme (*elevation/ amelioration/ eupheism*), kötüleştirme (*degeneration/ pejoration*) ve özel adların ve terimlerin genelleştirilmesidir. (*generalization of proper names and terms*)⁷

Azerbaycan Türkçesinde ilk ve son seste **ç**’ler **ğ**, **t**’ler **d** şeklindedir.⁸

Örnekler:

Az. T. acılığ “ Acı şeyin durumu, acı tat; mec. Uğursuzluk, felâket; şiddet, düşmanlık; kötülük. T.T. acılık “ Acı olma durumu; mec. Dokunaklılık, kederlilik, yaşlılık.”

Bu kelime *acı* kelimesinden türetilmiştir. *Acı* kelimesi E.T.’deki *açığ* kelimesinden gelmektedir. Az.T.’deki mecazî anlamlarının anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir.

Az. T. acımağ “Acı olmak; ekşimek, kabarıp kalkmak (hamur); kızmak; merhamet etmek, üzülmek. T.T. acı- “Tadı acı duruma gelmek, acılaşmak; acılı, ağrılı olmak; üzülmek; merhamet etmek.”

Bu kelimenin Az.T.’deki “*hamurun ekşimesi, kabarması*” anlamı için Anadolu ağızlarında *acı hamur* “Hamur mayası”⁹ kelimesi kullanılmaktadır. Bu keli-

menin anlam genişlemesiyle Az.T.'de "kızmak"; T.T.'de de "acılı, ağırlı olmak" anlamlarını da kazandığı görülmektedir.

Az. T. acılı "Zehirli" T.T. acılı "Acı katılmış olan; mec. Acısı olan, kederli."

Bu kelimenin Az.T.'nde benzetme ile acı tadın çok fazla miktarda olduğunu bildiren bir anlam kazandığı görülmektedir.

Az. T. adag "Çocuğun ilk adımı; nişan, söz kesimi." T.T. adak "Adamak işi veya adanılan şey, nezir."

Adagla- kökünden gelen *adag* kelimesiyle *ada-* kökünden gelen *adak* kelimesi eş sesli olmuştur. Farklı köklerden gelen, farklı anlamları olan eş sesli kelimelerdir.

Az.T. afşar "Ucu eğri hançer."/ avşar "Şelale." T.T. Afşar/Avşar "Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri."

Çok anlamlı iki farklı türden isim eş sesli olmuştur.

Az.T. ağciyer "Korkak, cesaretsiz, yüreksiz, âciz." T.T. akciğer "Göğüs kafesinin büyük bir bölümünü dolduran ve solunum organının temeli olan, sağlı sollu iki parçalı organ."

T.T.'deki akciğer organı, anlam genişlemesiyle Az.T.'de soyut bir anlam kazanmıştır.

Az.T. axtarmağ "Gizli veya saklanmış, yahut kaybolmuş bir şeyi bulmaya, ortaya çıkarmaya çalışmak; elde etmeye çalışmak, arzu etmek, bir şeyin olmasına, meydana çıkmasına çalışmak; araştırmak; ummak, beklemek; mec. Oldukça fazla düşünmek." T.T. aktar- "Bir yerden, bir kaptan başka bir yere veya kaba geçirmek; bir şeyin yolunu, yönünü değiştirmek; bir kitaptan veya bir yazıdan bir bölümü almak; tercüme etmek."

Bu kelime E.T.'de *ağtarmak/axtarmak* "Çevirmek, altüst etmek." < *ağmak* "Değişmek, başkalaşmak."; Anadolu ağızlarında *akdarmak/akdarma* "Bir şeyi altüst etmek, karıştırmak, savurmak, boşaltmak, devretmek, hatmetmek, çevirmek." şeklindedir. Az.T.'de *q* sesinin sızıcılaşarak *x* olduğu *aktar-* kelimesi anlam genişlemesiyle bir çok anlam kazanmıştır.

Az.T. alışmağ "Alevlenmek, yanmak; mec. Çok kızmak, hiddetlenmek; öğrenmek; ısınmak, yakınlaşmak; uysallaşmak." T.T. alış- "Bir işi tekrarlayarak kolayca yapabilmek; yadırgamaz duruma gelmek; uyar duruma gelmek; sürekli ister olmak, bağlanmak, ısınmak; etkisini yitirmek; tutuşmak, yanmaya başlamak."

Anlam genişlemesiyle çok anlamlı bir kelime duruma gelen bu kelimenin T.T.'nde farklı olarak "etkisini yitirmek"; Az.T.'de de "çok kızmak" anlamı bulunmaktadır.

Az.T. alışığ “Ocağı, sobayı vs.’yi tutuşturmak için yakma yerine konmuş yonga, kağıt, çıra vs.; alışmış, alışkanlık hâline getirmiş.” T.T. alışık “Herhangi bir duruma alışmış olmak.”

Bu kelimenin Az.T.’nde farklı olarak “*yakacak odun, kağıt, çıra vs.*” anlamı vardır. *Alışmağ* fiilinin “*yakmak, tutuşturmak.*” anlamı da olduğu için bu kökten gelen ismin de böyle bir anlam taşıdığı görülmektedir. T.T.’nde *alış-* fiilinin “*Yakmak, tutuşturmak.*” anlamları da olmasına rağmen *alışık* kelimesinin *tutuşturacak madde* anlamı yüklenmediği görülmektedir. Ancak Anadolu ağızlarında *alışık /alışturacak* “*Odunu kolay tutuşturmak için arasına konulan çalı, çırpı, yonga.*”, *alışgan/alışkan* “*Kibrit.*” Kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca *alışık* kelimesi “*Alacak, veresiye, verilen mal karşılığı, ödünç verilen para, süt.*” anlamlarını taşımaktadır.¹⁰

Az.T. arturma “*Artırmak, çoğaltma; binaya yapışık olarak yapılan çıkıntılar; çocuk oyunlarından birinin adı.*” T.T. arturma “*Artırmak işi; müzayede.*”

Art- kökünden türetilen bu kelime, anlam genişlemesiyle “*arturmak*” ortak anlamının dışında farklı anlamlar kazanmıştır.

Az.T. ayagüstü “*Aceleyle, oturmadan, ayakta; mecliste, toplantıda, davette vs. hizmet eden adam.*” T.T. ayaküstü “*Oturmadan, ayakta durarak; kısa sürede; acele olarak; hazır yemek, festfut.*”

Bu birleşik kelimenin anlam genişlemesiyle genel anlamının dışında da anlamlar kazandığı görülmektedir.

Az.T. baş “*İnsan ve hayvan bedeninin en üst kısmı; mec. Zihin, şuur, akıl; bir şeyin en yukarı kısmı, zirvesi; bir şeyin kalın, çıkık, yuvarlak ucu, kafası; kenar, yan; bir şeyin başladığı yer, başlangıç; yara.*” T.T. baş “*İnsan ve hayvanlarda vücudun üst veya önünde bulunan bölüm; bir topluluğu yöneten kimse; başlangıç; yara, çıban.*”

E.T.’den itibaren kullanılan bu çok anlamlı kelime Anadolu ağızlarında da “*Yara, çıban.*” anlamında kullanılmaktadır.¹¹

Az.T. bayır “*Dış,dış cephe*” T.T. bayır “*Küçük yokuş.*”

Farklı anlamlar yüklenmiş eş sesli kelimelerdir.

Az.T. boynuzlamağ “*Boynuzu ile vurmak; mec. Çekememek, birisinin aleyhine çalışmak, rahatsız etmek, ilerlemesini istememek.*” T.T. boynuzla- “*(hayvan)Boynuzu ile vurmak, süsmek; mec. (kadın için) Kocasını başka bir erkekle aldatmak.*”

Boynuz kelimesinden türetilen ve E.T.’de *büyñüz* şeklinde olan bu kelimenin mecazî anlamlarının anlam genişlemesiyle farklı olduğu görülmektedir.

Az.T. çapar “Ulak, posta, tatar; atlı muhafız.” T.T. çapar “Postacı, ulak; (hayvan ve bitki için) benekli, alacalı; derisi, kılları ve gözleri boya maddesi yokluğundan renksiz olan (insan veya hayvan); çiçek bozuğu yüz.

Bu kelimenin Az.T.’nde ve T.T.’nde “*postacı*” anlamı ortaktır. T.T.’ndeki bunun dışındaki anlamı için Az.T.’nde *çopur* kelimesi kullanılmaktadır. T.T.’nde de “*çiçek bozuğu yüz*” anlamında *çopur* kelimesinin de kullanıldığı görülmektedir. Fakat bu anlamın anlam genişlemesiyle *çapar* kelimesine de yüklendiği görülmektedir.

Az.T. çatmağ “ Ulaşmak, varmak;yaşına kadar yaşamak; belirli bir sayıya, mertebeye, hadde ulaşmak; yetmek; vakti gelmek; kavuşmak; bilinmek, duymak; kucaklamak, kavramak; anlamak; bazı fiillerden sonra getirilerek birleşik fiil ve çeşitli ifadeler yapılır; yüklemek (hayvanı); ocağa, sobaya vs.’ye odun koymak, yakmak için hazır hâle getirmek.” T.T. çat- “ Değnek, kılıç, tüfek gibi uzun şeylerden birkaç tanesini tepelerinden birbirine çaprazlama dayayarak durdurmak; (kereste vb. gereci) birbirine tutturmak; bir şeyi yapmak için gerekli parçaları bir araya getirmek; (yükü hayvana) iki yanlı yüklemek; (başaya yemeni, yazma, çatki gibi şeyleri) bağlamak; (kaş, yüz için) sertlik, öfke bildiren bir duruma sokmak; üzücü olaylarla karşılaşmak; rastlamak; sırası gelmek, zamanı gelmek.”

Bu fiil, E.T.’de de *çatmak* “Çarpmak; eklemek, dikmek, iki parçayı birleştirmek.” anlamlarındadır. Bu fiil Az.T. ve T.T.’nde ortak anlamlarının dışında farklı anlamlar da kazanmış kelimelerdir.

Az.T. çöpçü “Eskiden çocukların boğazına takılmış kemikleri çıkaran hekim.” T.T. çöpçü “ Evlerden çöpleri toplayan veya sokakları süpüren temizlik işçisi.”

E.T.’de *çöb* şeklinde olan bu kelimenin farklı meslek isimlerini bildirdiği görülmektedir.

Az.T. damlamağ “Damla damla akmak, dökülmek; hapsetmek.” T.T. damla- “Damla durumunda tane tane düşmek; içindekini damla damla akıtmak; bir yere çağrılmadan çekinmeden girmek.” Az.T.’ndeki “*hapsetmek*” anlamı farklı bir kökten, *dam* isim kökünden gelmektedir. *Damla-* fiili de E.T.’deki *tam-* fiilinden gelmektedir. Bu kelimenin “*damlamak*” genel anlamının dışında anlam genişlemesiyle farklı anlamlar kazanarak eş sesli oldukları görülmektedir.

Az.T. danışmağ “Konuşmak, söylemek, anlatmak; bir dilde düşüncesini güzel bir şekilde ifade edebilmek; sohbet etmek; fikir yürütmek; konuşma yapmak; anlaşmaya varmak; bahsetmek, yazmak.” T.T. danış- “ Bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, müracaat etmek.” Bu fiil E.T.’de *tanu-* “Konuşmak, söz söylemek.”> *tanuş-* “Karşılıklı konuşmak, söyleşmek.” şeklindedir ve Az.T.’de bu anlamın devam etmesine rağmen T.T.’nde değişikliğe uğradığı görülmektedir.

Az.T. dartmağ “Bir şeyi eli veya başka bir şeyle tutarak kendine veya bir kenara çekmek, kapıp almak; zorla çekmek; germek; yukarıya doğru çekmek; emip

çıkarcı özelliği olan motorlarla çekip çıkarmak; mec. “*özünü*” sözüyle beraber kullanılınca: Kibirle kabarmak, yukarıdan bakmak.” T.T. tart- “Bir şeyin birim cinsten ağırlığını bulmak; bir şeyi avuç içinde sallayarak ağırlığını kestirmeye çalışmak; dikkatle incelemek, değer biçmek; mec. Bir şeyin bütün sonuçlarını düşünmek, hesap etmek.” Bu kelime E.T.’de *tartmak* şeklindedir.

Her ikisi de farklı bir çok anlamı olan eş sesli kelimelerdir.

Az.T. deng “Denk, eş; bir tane, cüzi bir miktar; eskiden değeri çok küçük para; bir yerden başka bir yere götürmek için bağ yapılan şey, demet, tomar; yorgun, bezgin, bıkkın.” T.T. denk “Yük hayvanlarının sağ ve soluna konulan iki yük parçasından her biri; yük, balya; ağırlık bakımından eşit olan; uygun, nitelik yönünden eşit; destekleri paralel, yönleri aynı, şiddetleri eşit bulunan güçler.” Bu kelime E.T.’deki *teñ* “eşit” kelimesinden gelmektedir.

Ortak anlamları dışında farklı anlamlar kazanmış olan eş sesli kelimelerdir.

Az.T. deyişdir- “Arayı karıştırmak, kavga etmelerine sebep olma; bir şeyi verip karşılığında başka bir şey almak; bir işten veya yerden başka birine geçmek; başkalaştırmak.” T.T. deyiştir- “Başka bir biçime sokmak, değişikliğe uğratmak; bir şey veya kimseyi bulunduğu yerden başka bir yere almak; birini bırakıp başkasını edinmek veya kullanmak; başka bir duruma, başka bir görünüme getirmek.”

E.T. *teñ* “eşdeğer”>*teñiş/tegiş*“ Eşitlenme, deyiştokuş” kökünden gelen bu kelimeler ortak anlamları dışında anlam genişlemesiyle farklı anlamlar kazanmış eş sesli kelimelerdir.

Az.T. dey- “Dokunmak, elini vurmak, dokundurmak; rastlayarak dokunmak; ulaşarak bir şeye dokunmak; hamlığı gitmek; olgunlaşmak (yara, çıban)” T.T. değ- “ Yaklaşmak, dokunmak; ulaşmak; rast gelmek; değerinde olmak; karşılık olmak; hoşla gitmek; herhangi bir nitelikte olmak; eş değerinde olmak.” Bu kelime E.T.’de *teg-* şeklindedir.

Ortak anlamları dışında anlam genişlemesiyle bir çok anlamı olan kelimelerdir.

Az.T. erik “Kayısı” T.T. erik “Gülgillerden beyaz çiçekli bir ağaç; mayhoş veya tatlı, etli sulu, tek ve sert çekirdekli yemiş.”

Erik kelimesi başlangıçta şeftali, kayısı, zerdali, armut gibi meyvelerin ortak adı iken daha sonra anlam daralmasıyla tek bir meyvenin adı olmuştur.¹² Az.T.’nde *erik* kelimesinin bu anlamı kısmen devam ettirdiği görülse de ayrıca kayısı için *ğaysı* kelimesinin de kullanıldığı görülmektedir.

Az.T. esrik “Şişmanlayıp büyümüş; kızgın, öfkeli, azgın.”¹³ T.T. esrik “Sarhoş.”

E.T.'de *esrük* "Sarhoş", Anadolu ağızlarında *esrek/esrik* "Sarhoş; deli; delimsik, delişmen; ekinlerin çok büyüyerek dik duramaz hâle gelmesi.", *esrük* "Çok koşan(hayvan); erkek isteyen dişi deve."¹⁴ şeklindedir.

Bu kelime Az.T.'nde anlam genişlemesiyle farklı anlamlar kazanmıştır.

Az.T. eşik "dışarı, çöl." T.T. eşik "kapı girişi, eşiği."

Bu kelime T.T.'nde kapının alt kısmındaki giriş basamağını ifade ederken, Az.T.'nde kapının dışını, daha geniş bir alanı bildirmektedir.

Az.T. ganmağ "Anlamak, idrak etmek." T.T. kan- "Söylenilen sözün doğruluğuna inanmak; (tatlı sözlere) aldanmak; bir ihtiyacını yeteri kadar karşılamış olmak; yetinmek."

Bu kelimenin anlam değişikliğine uğradığı, T.T.'nde anlam genişlemesiyle anlam sayısının arttığı görülmektedir.

Az.T. gapağlanmağ "Kapakla örtülmek, kapanmak, sıkıca kapatılmak." T.T. kapaklan- "Bulunduğu yerden yüzüstü düşmek; güçlü rüzgâr veya ansızın gelen sağanak etkisiyle devrilmek."

Kapa- fiilinden türetilen bu iki kelime de farklı anlamlar kazanmıştır.

Az.T. ğarmag "Eğmek, bükmek, burmak, katlamak, çevirmek; çengel; balık oltası." T.T. kar- "karıştırmak."

Bu kelime de Az.T.'nde anlam genişlemesiyle bir çok farklı anlam kazanmıştır.

Az.T. ğarnıyarığ "Midye, genellikle mezarlıklarda biten dikenli, yere yayılan bir bitki ve onun halk tabatetinde kullanılan kırmızı tohumu." T.T. karnıyarık "Bir tür kıymalı patlıcan yemeği; matbaacılıkta her sayfayı çift sütun olarak düzenleme."

Bu birleşik kelimenin yemek ve midye anlamlarını benzetme yoluyla kazandığı görülmektedir.

Az.T. ğayırma "Yapma, sahte, uydurma." T.T. kayırma "Kayırmak, koruma."

Kayır- fiilinden türetilmiş ve anlam değişikliğine uğrayarak farklı anlamlar kazanmıştır.

Az.T. ğayırmağ "Üretmek; yapmak; tamir etmek; becermek; bir işle meşgul olmak." T.T. kayır- "Koruyarak başarısını sağlamak, elinden tutmak; iltimas etmek."

Bu kelimenin de farklı anlamlar kazandığı görülmektedir.

Az.T. ğaymağ "Pişirilen veya yayılan sütün veya yoğurdun üzerinde oluşan ince yağ tabakası, kaymak; mec. Her şeyin en güzel, en seçkin, en iyi kısmı; tat,

lezzet.” T.T. kay- “Sütün yüzünde zar durumunda toplanan açık sarı renkli, koyu yağlı katman; yağmur ve selden sonra toprağın üzerinde kalan özlü tabaka; mec. En iyi, seçkin; kaygan bir yüzey üzerinde birdenbire dengesini yitirmek; yerini değiştirmek; mec. Görüş, düşünce veya tutumunu değiştirmek; istemeden bir şey yapmak anlamıyla bazı deyimlerde geçer (dili kaymak); anlamı değişmek.”

Kay- kökünden türetilen bu kelime E.T.’de kayak/kıyak “Sütün kaymağı”, kadh- “Sertleşmek”, kay- “Kaygan bir yüzeyde yer değiştirmek.” şeklindedir. Bu kelime T.T.’nde anlam genişlemesiyle bir çok anlam kazanmıştır.

Az.T. gonağ “Misafir, konuk.” T.T. konak “Büyük ve gösterişli ev; kundak çocuklarının başlarında görülen kepek tabakası; gözde oluşan ince tabaka.”

Kon- kökünden türetilen bu iki kelime farklı anlamlar yüklenmiştir.

Az.T. gücen- “Güç sarfetmek, ıkmak, gücünü zorlamak; mec. Çalışmak.” T.T. gücen- “Kırgınlık duymak, üzülmek.”

Güç kökünden gelen bu kelime farklı anlamlara sahiptir.

Az.T. günü “Kuma; mec. Düşman, rakip.” T.T. günü “Kıskançlık; vaktinden önce doğan yavru.” Günüle- “Kıskanmak.”¹⁵ fiilinden türetilen bu kelime Anadolu ağızlarında günü “Kıskançlık, haset; kuma.”¹⁶ şeklindedir. Sebep-sonuç ilişkisiyle T.T.’nde kıskançlık anlamını kazanmıştır.

Az.T. istekli “Sevgili, sevimli, çok sevilen.” T.T. istekli “Bir şeye karşı isteği olan.”

Aynı kökten gelen, farklı anlamlarda eş sesli kelimelerdir.

Az.T. kalça “Küçük erkek manda yavrusu.” T.T. kalça “Vücudun bacakla böğür arasındaki iki yana doğru çıkıntılı bölümü.”

Bu kelimenin kökü bilinmemekle birlikte Türkçe karıca>karaca örneğinde olduğu gibi -ça ekiyle yapıldığı bildirilmektedir. Anadolu ağızlarında oma< homa “Kalça kemiği, uyluk kemiği” olarak kullanılır. Azeri sahasında kalçaya omba<omma<oma adı verilir. Ağızlarda “kalça kemiği, uyluk kemiği olarak kullanılan omaca<omaça, homaca<homaça<homça şekilleri de -ça ekiyle yapılmıştır.¹⁷

Farklı anlamlara sahiptir.

Az.T. gılığ “Alışkanlık, güzel davranış.” T.T. kılık “Bir kimsenin giyinişi, giyim, kıyafet, kışve; bir kimsenin dış görünüşü; bir kimsenin resmi, fotoğraf.”

Kıl- kökünden türetilen kılık kelimesi E.T.’de kılık “Eylem, davranış, hâl ve hareket.” şeklindedir. T.T.’nde bu kelimenin anlamı soyuttan somuta doğru bir değişim göstermiştir.

Az.T. kişi “Erkek; mec. Sözüne güvenilir.” T.T. kişi “İnsan, kimse, şahıs; eş, koca, erkek.”

E.T.'de *kişi*, Anadolu ağızlarında *kişi* "Koca, eş; yabancı erkek; düğünden sonra yapılan yemek çağrısı." şeklindedir.¹⁸ Bu kelime Az.T.'nde anlam daralmasıyla sadece erkek anlamına gelmekte, oysa T.T.'nde hem erkek hem de kadını ifade etmektedir.

Az.T. "*koğuş* "Büyük ağaçların içinde meydana gelen boşluk, kovuk." T.T. *koğuş* "Kışla, okul, tutuk evi, hastane gibi kalabalık yerlerde, içinde bir çok kimse- nin yattığı veya barındığı büyük oda."

E.T.'de *koğuş* < *kovuş* < *kovi* "Boş" şeklindedir.

Bu kelime de T.T.'nde anlam değişmesine uğramış, sebep-sonuç ilişkisiyle anlam alanını genişletmiştir.

Az.T. *gol* "İnsan vücudunun omuz başından parmak uçlarına kadar olan uzvu; Atın ön ayaklarından her biri; Elbisenin kola gelen kısmı; ağaç dalı; Esas bir şeyden ayrılan kısım, bölüm, çizgi; Bir ordunun ayrıldığı kısımlardan her biri; Destanın ayrı ayrı kısmı bölümü; taraf, semt; imza." T.T. *kol* "İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm; (koyun, dana, kuzu vb. için) ön ayağın üst bölümü; giysinin kolu saran bölümü; ağaçlarda gövdeden ayrılan kalın dal; yön."

Bu kelime anlam genişlemesiyle bir çok anlam yüklenmiştir.

Az.T. *kökleşdirme* " şışmanlatmak; sağlamlaştırmak." T.T. *kökleşirme* "Kökleşirmek, kökleşmesini sağlamak."

Bu kelimenin Az.T.'nde anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir.

Az.T. *pinti* "Üstüne başına, temizliğine önem vermeyen; pasaklı; mec. Düzenli iş yapmayan." T.T. *pinti* " Aşırı derecede pinti, kısmık."

Bu kelime Anadolu ağızlarında *pinti* "Küçük; tembel, beceriksiz (kimse); üstü, başı pis, pasaklı."¹⁹ Ağızlarda *cimri*, *minti* olarak da geçer. Ermenice *p'int'i* "Kirli" kelimesi Kürtçeye de *pinti* "Pis, kirli." olarak geçmiştir.²⁰

Farklı anlamları olan eş sesli kelimelerdir.

Az.T. *pisle-* " Bir kimse hakkında kötü konuşmak, kötülemek." T.T. *pisle-* "Büyük veya küçük abdestini etmek; kirletmek.

Farklı anlamları vardır.

Az.T. *sağanağ* "Davul, elek gibi şeylere geçirilen çenber; kasnak." T.T. *sağanak* "Birdenbire başlayan, genellikle kısa süren şiddetli yağmur."

Türkçe *sağ-* kökünden *-a(nak)* ekiyle yapılmıştır.²¹

Farklı anlamları olan eş sesli kelimelerdir.

Az.T. sözlü “İçinde söyleyecek sözü olan, yüreği, içi dolu.” T.T. sözlü “Sözle, konuşma biçiminde yapılan; herhangi bir konu ile ilgili olarak biriyle sözleşmesi bulunan; evlenmek için birbirine söz vermiş olan.”

T.T.’nde bu kelimenin anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir.

Az.T. subay “Bekâr, evli olmayan.” T.T. subay “Silahlı kuvvetler mensubu.”

Türkçe *sü* “Asker” ve *bay* kelimelerinin birleştirilmesiyle türetilmiştir. Ses uyumu kuralı gereği *sü* şekli *su*’ya çevrilmiştir. Eski *bey* yerine de *bay* şekli kullanılmaktadır. *Alay beyi* isminin *albay*’a çevrilmesinde de *bey*, *bay*’a dönüştürülmüştür.²² Sevan Nişanyan, bu kelimenin “Çocuksuz, bekâr.” anlamını da vererek Moğolca kökenli olduğunu belirtmiştir.²³ Anadolu ağzlarında da *subay/sübay/suvay/suvoy* “Bekâr, tek, çocuksuz.” ayrıca *subay* kelimesi “İncelik, ince davranış.” anlamlarında kullanılmaktadır.²⁴

Az.T. tapmağ “Bulmak” T.T. tap- “İbadet etmek.”

Hemen hemen bütün Türk lehçe ve şivelerinde bulunan bu kelime anlam değişikliğine uğrayarak farklı bir anlama geçmiştir.

Tap- kelimesi Başkurt Türkçesinde *tabıv*, Kazak Türkçesinde *tabıv*, Kırgız Türkçesinde *tabū*, Özbek Türkçesinde *tápmák*, Tatar Türkçesinde *tabu*, Türkmen ve Uygur Türkçelerinde *tap-* şeklinde *bulmak* anlamıyla kullanılmaktadır.²⁵

Az.T. yedek “Hayvan çekilen ip, yular sapı.” T.T. yedek “Bir şeyin gereğinde kullanılmak için elde bulundurulmuş eş veya benzeri; hayvanı yedeğe alan ip, yular; yularından çekilerek götürülen boş binek hayvanı.”

E.T.’de bu kelime *yetgek* “heybe, bohça” < *yétmek* “yedeğine almak.”; Anadolu ağzlarında da çok anlamlı bir şekildedir.²⁶

Bu kelimenin T.T.’nde anlam genişlemesiyle daha fazla anlam yüklendiği görülmektedir.

Az.T. yelpik “Yelpaze.” T.T. yelpik “Balgamlı öksürük.”

Farklı anlamda eş sesli kelimelerdir.

3. Alıntı Kelimelerin Yol Açtığı Eş Seslilik:

Bir dile başka bir dilden giren yabancı kelimelerle, o dilde daha önceden var olan ve aynı ses değerine sahip, fakat farklı anlamlardaki kelimelerin tesadüfen aynı ses yapısı içinde buluşmaları da eş sesliliği oluşturan sebeplerden biridir.²⁷ Bu grupta yer alan eş sesli kelimelerin belirlenmesi oldukça kolaydır.

Örnekler:

Az.T. bad “Rüzgâr; tandır vs. yapmak için içerisine keçi kılı karıştırarak hazırlanan balçık, çamur; toprak kazılarak yapılan evlerin ortasında çamurdan yapılan ocak.” T.T. bad “Rüzgâr.”

Farsçadan alınma *bad* “Rüzgâr.” kelimesi hem Az.T.’de hem de T.T.’nde bulunmaktadır. Bunun dışında Az.T.’nde *bad* kelimesi halk dilinde kullanılan ve farklı anlamı olan ayrı bir kelimedir.

Az. T. çapalamağ “Ağrı, sancı veya herhangi bir sebepten dolayı vücudu sarsılmak, kıvranmak; çabalamak, gayret etmek.” T.T. çapala- “Çapa ile kabartmak.” E.T. *çap-*, *çarp-* “Çarpmak, vurmak; kırbaçlamak(at), çamurla sıvamak; yağmalamak; hızlı gitmek.” kelimesinden gelen *çapalamağ* kelimesi, T.T.’nde *çabala-* şeklindedir. Fakat İtalyanca kaynaklı *çapa* kelimesinden türetilen *çapala-* kelimesiyle eş sesli olmuştur.

Az.T. densiz “Tanesi olmayan veya az olan.” T.T. densiz ”Yakışsız ve saygısızca davranan.”

Farsçadan alınma *dâne* “Tane” kelimesi Az. T.’de *dene* şeklindedir. Bu kelimedeki son ses e ünlüsünün düşmesiyle E.T.’deki *teñ* “eşit” kelimesinden gelen T.T.’deki *densiz* kelimesi eş sesli olmuştur.

Az.T. faraş “Mevsiminden önce ekilen, zamanından önce doğan (ev hayvanları), erken olgunlaşan, büyüyen.” T.T. faraş “Toplanan süprüntüleri alıp atmak için kullanılan kürek biçiminde teneke veya plâstikten, saplı kap.”

T.T.’ne Arapçadan giren *farrâş* “Döşek serici, daire hizmetkârı.” kelimesi anlam değişikliğine uğramıştır. Bu kelime Anadolu ağızlarında *faraş* “Turfanda” anlamında kullanılmaktadır.²⁸

Az.T. güdük “Gütme, takip etme, koruma.” T.T. güdük “Kısa; mec. Yetersiz.”

T.T.’ne Farsçadan giren *güdük* kelimesi Farsçada *güdek* “Küçük”, Anadolu ağızlarında da *güdük* “ Kısa ceket; hayvan sürmeye yarayan araç.”²⁹ şeklindedir. T.T.’ne Farsçadan giren *güdük* kelimesiyle *güt-* kökünden türetilen *güdük* kelimesi alıntı kelimelerin yol açtığı eş sesli kelimelerdir.

Az.T. hisli “İsli, dumanlı.” T.T. hisli “Duygulu; sezgi, sezme.

T.T.’ne Arapçadan girmiş olan *hiss* “Duygu.” kelimesinden türetilmiş olan *hisli* kelimesiyle bir ağız özelliği olarak *h* ön türemesiyle *his* şeklini alan *is* kelimesinden türetilen *hisli* kelimesi eş seslidir.

İs kelimesi E.T.’de *ış* “İs, duman lekesi.”; Anadolu ağızlarında da *his* “Duman.”³⁰ şeklindedir.

Az.T. kel “Gücünden faydalanılan mandanın erkeği; ormanlarda ve dağlarda yaşayan yabanî hayvan; mec. Güçlü, kuvvetli kimse.” T.T. kel “Bir tür mantarın yol açtığı bulaşıcı bir hastalık; bu hastalığa tutularak saç dökülmüş kimse. mec. (doğa için) çıplak; (bitki için) gelişmemiş, cılız.”

T.T.’ne Farsçadan giren *kel* “Başı saçsız.” kelimesiyle Az.T.’deki *kel* kelimesi eş sesli kelimelerdir

Az.T. kelek “Hile, oyun, aldatma.” T.T. kelek “Olgunlaşmamış ham kavun; bir çeşit sal; yer yer çıplaklığı ve boşluğu olan; kılsız; argoda aptal; kelek atmak. Oyun yapmak.”

T.T.’ne Farsçadan giren *kelek* kelimesi Farsçada *kâlek* “Ham meyve; sal, nehir geçme aracı.” şeklindedir. Anadolu ağızlarında da *kelek* “ Hayvanların boyunlarına takılan büyük çan, çingirak; aptal; eski ayakkabı; parasız alınan eşya; duvar örülürken tuğlalar arasına doldurulan çamur; sal, kayık; düzen, hile; mısır yaprağı; kesik ya da kırık boynuz.”³¹ çok anlamlı bir şekildedir.

Bu kelime Az.T.’nde anlam daralmasıyla belli bir anlamı karşılamaktadır.

Az.T. kor “Gözü görmeyen, kör insan.” T.T. kor “İyice yanarak ateş durumuna gelmiş kömür veya odun parçası; mec. Kırmızı; büyük acı, üzüntü, sıkıntı.”

Farsça *kūr* “kör” kelimesi vokal tercihiyle Az.T.’nde *kor* şeklini almış ve T.T.’ndeki *kor*³² kelimesiyle eş sesli olmuştur.

Sonuç

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Türk lehçelerinden Türkiye Türkçesine inceleme, sözlük, aktarma şeklinde bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların yanında, özellikle aktarmalarda eş sesli kelimelerin yaratacağı sıkıntıyı gidermek ve etimoloji çalışmalarına katkıda bulunmak için lehçeler arası sözlüklerin, lehçeler eş sesliler sözlüğünün hattâ lehçeler arası eş sesliler sözlüğünün hazırlanması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, EnginYayınevi, Ankara 1998.
- Altaylı, Seyfettin, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, Cilt I,II, MEB. Yay., Ankara 1994.
- Derleme Sözlüğü*, Cilt 1,TDK.Yay., Ankara 1963.
- Derleme Dözlüğü*, Cilt 3, TDK.Yay., Ankara 1968
- Derleme Sözlüğü*, Cilt 5,6, TDK.Yay., Ankara 1972.
- Derleme Sözlüğü*, Cilt 7, TDK.Yay., Ankara 1974.
- Derleme Sözlüğü*, Cilt 8, TDK.Yay., Ankara 1975.
- Derleme Sözlüğü*, Cilt 9, TDK.Yay., Ankara 1977.
- Derleme Sözlüğü*, Cilt 10, TDK.Yay., Ankara 1978.
- Derleme Sözlüğü*, Cilt 11, TDK.Yay., Ankara 1979.
- Ercilasun, Ahmet Bican, “Lehçeler Arası Aktarma”, *Türk Dili*, sayı 520 (Nisan 1995); *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (Kılavuz Kitap) I, KB. Yay., Ankara 1991.
- Eren, Hasan *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basım Evi, Ankara 1999.
- Hacaloğlu, Recep Albayrak, *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu, Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1992.
- Hesenov, H. *Müasir Azerbaycan Edebi Dilinin Omonimler Lügeti*, Bakü 1981.
- Karaağaç, Günay *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yay., Ankara 2002.
-, “Eş Yazınlık, Eş Seslilik ve Çok Anlamlılık” *Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VIII, İzmir 1994.
-, “Dil, Ağız ve Kulak İle İlgili Kelimelerimiz”, *Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. VII., İzmir 1993.
- Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı*, Adam Yay., 2. baskı, Ankara 2003.
- Türkçe Sözlük*, Cilt I,II, TDK. Yay., Ankara 1998.
- Yalım, Özcan, *Türkçede Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara 1998.

DİPNOTLAR

- 1 Ahmet Bican Ercilasun, “Lehçeler Arası Aktarma”, *Türk Dili*, Sayı 520 (Nisan 1995), s. 337.
- 2 Günay Karaağaç, *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yay., Ankara 2002, s. 69.; “Dil, Ağız ve Kulak İle İlgili Kelimelerimiz”, *E.Ü. TDEAD.VII*, İzmir 1993, s. 86.
- 3 Günay Karaağaç, age., s. 60-61.
- 4 age., s. 72-73.
- * Azerbaycan Türkçesi için Seyfettin Altaylı, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, M.E.B. Yay., Cilt I,II, İstanbul 1994; Türkiye Türkçesi için *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Cilt I,II, Ankara 1998 esas alınmıştır. Kelimelerin etimolojileri için yararlandığımız kaynaklar: Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basım Evi, Ankara 1999; Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı*, Adam Yay., 2. Baskı, İstanbul 2003.
- * Az.T. : Azerbaycan Türkçesi; T.T. : Türkiye Türkçesi; E.T.: Eski Türkçe.
- 5 *Derleme Sözlüğü*, 3. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1968, s. 1162.
- 6 Doğan Aksan, *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara 1998, s. 136.
- 7 Günay Karaağaç, age., s. 64-68; Doğan Aksan, age., Ankara 1998, s. 70-72, 88-94.
- 8 Ahmet Bican Ercilasun ve diğerleri, Azerbaycan Türkçesinin Kısa Grameri: *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (Kılavuz Kitap) I, KB. Yay., Ankara 1991, s. 1027.
- 9 *Derleme Sözlüğü*, 1. Cilt, TDK Yay., Ankara 1963, s. 1162.
- 10 *Derleme Sözlüğü*, 1. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1963, s. 220.
- 11 Hasan Eren, age., s. 41-42.
- 12 Doğan Aksan, a.g.e., s. 134.
- 13 Esrik kelimesinin “sarhoş” anlamı için bk.Recep Albayrak Hacaloğlu, *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu, Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 93.
- 14 *Derleme Sözlüğü*, 5. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1972, s. 1786-1787.
- 15 Bu kelimenin diğer karşılıkları için bk. Özcan Yalım, *Türkçede Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara 1998, s. 152.
- 16 *Derleme Sözlüğü*, 6. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1972, s. 2231.
- 17 Hasan Eren, age., s. 202.
- 18 *Derleme Sözlüğü*, 8. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1975, s. 2885.; Bu kelimenin diğer Türk lehçelerindeki şekli için bk. Hasan Eren, age., s. 247.
- 19 *Derleme Sözlüğü*, TDK. Yay., 9. Cilt, Ankara 1977, s. 3456.
- 20 Hasan Eren, age., s. 334.
- 21 Hasan Eren, age., s. 348.
- 22 Hasan Eren, age., s. 375.
- 23 Sevan Nişanyan, age., s. 419.
- 24 *Derleme Sözlüğü*, 10. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1978, s. 3687.
- 25 Ahmet Bican Ercilasun ve diğerleri, age., s. 84-85.
- 26 *Derleme Sözlüğü*, 11. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1979, s. 4220.
- 27 Doğan Aksan, age., s. 73-74,133; Günay Karaağaç, age., s. 73-77.
- 28 *Derleme Sözlüğü*, 5. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1972, s. 1834.
- 29 *Derleme Sözlüğü*, 6. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1972, s. 2213.
- 30 *Derleme Sözlüğü*, 7. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1974, s. 2388.
- 31 *Derleme Sözlüğü*, 8. Cilt, TDK. Yay., Ankara 1975, s. 2726-2727.
- 32 Bu kelimenin Türk lehçelerindeki şekli için bk. Hasan Eren, age., s.252.